

भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत पाणी पुरवठा
योजनांची आखणी व अंमलबजावणी संबंधी
मार्गदर्शक सूचना.

महाराष्ट्र शासन
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग,
शासन परिपत्रक क्र. ग्रापाधो-११०८/ प्र.क्र. ३२/ पापु-०७
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२, दिनांक २२ मे, २००८.

संदर्भ :- शासन परिपत्रक पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
क्र. ग्रापाधो-१४८/ प्र.क्र. ३२/ पापु-०७, दि.१८ मार्च २००८

प्रस्तावना :-

भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत ग्रामीण पाणी पुरवठा हा एक महत्वाचा विषय असून, त्या अंतर्गत सन मार्च-२००९ अखेरपर्यंत सर्वसमावेशक कृती आराखडा (कॅप-९९) नुसार अद्याप न हाताळलेली एन.सी./ पी.सी. गावे/ वाड्या, सर्वेक्षण २००३ नुसार दुबार हाताळावयाची एन.सी./ पी.सी. गावे/ वाड्या तसेच गुणवत्ताबाधित गावे/ वाड्यां मधील पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न पूर्णपणे सोडविण्याबाबत केंद्र शासनाने उद्दिष्ट ठरवून दिले आहे.

सन-२००५-०६ ते २००७-०८ या कालावधीत कॅप-९९ मधील ९०४७, दुबार हाताळावयाच्या गावांपैकी ६५९० व गुणवत्ताबाधित मधील ३१०६ अशा एकूण १८७४३ गावे/ वाड्यांचा प्रश्न हाताळण्यात आला असला तरी सन २००८-०९ या वर्षात अजून ३५८३३ गावे/ वाड्या हाताळावयाच्या शिल्लक आहेत. उर्वरित गावे/ वाड्या ह्या भारत निर्माण कार्यक्रमाच्या कालावधीत म्हणजे मार्च २००९ अखेरपर्यंत हाताळावयाच्या असून हे फार मोठे आव्हानात्मक काम आहे. ही बाब विचारात घेवून कामाचे नियोजन व अंमलबजावणी करण्यासंबंधीचे धोरण व मार्गदर्शक सुचना संदर्भिय परिपत्रकान्वये निर्गमित करण्यात आल्या आहेत. सदर परिपत्रकान्वये कामाचे तीन टप्पे पाडून पहिल्या टप्प्यात स्रोत बांधकाम जून/ जुलै अखेर पूर्ण करून दुसऱ्या टप्प्यात उर्ध्ववाहिनी/ गुरुत्ववाहिनी व पंपिंग मशिनरीचे काम पूर्ण करून गावात पाणी आणल्यानंतर तिसऱ्या टप्प्यात गावातील साठवण टाकी व वितरणव्यवस्थेचे काम हाती घेवून पूर्ण करण्याबाबतच्या सुचना देण्यात आल्या आहेत.

वरील कार्यक्रमाचा विभागवार आढावा घेतला असता, त्यावेळी पहिल्या टप्प्याचे काम पूर्ण केल्यानंतर दुसऱ्या व त्यानंतर तिसऱ्या टप्प्याचे काम हाती घ्यावयाचे झाल्यास मध्यंतरीच्या काळात बांधकाम साहित्याच्या दरात मोठ्या प्रमाणात दरवाढ होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही व त्यामुळे योजनेतील मंजूर दराने काम करणे शक्य होणार नाही त्यासाठी एकतर भाववाढीची तरतूद योजनेमध्ये व निविदेमध्ये करावी लागेल अन्यथा योजनेचे टप्पे पाडून प्रत्येक टप्प्याला त्या-त्या वेळच्या दरसूचीनुसार वेगवेगळी मंजूरी घेवून काम करावे लागेल. तेंव्हा योजनेचे टप्पे पाडण्यास वेगवेगळी मंजूरी देता येईल काय, या संबंधी मार्गदर्शन करणे बाबत क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडून विनंती करण्यात आली. तसेच मोठ्या प्रमाणात काम हाती घ्यावे लागणार असल्याने योजनेची अंदाजपत्रके तयार करणे व बांधकामावर तांत्रिक पर्यवेक्षणासाठी कनिष्ठ

अभियंत्यांची पदे भरण्यासाठी तसेच कंत्राटीपध्दतीने तात्पुरती नेमणूक करण्याबाबत परवानगी मिळणेबाबतही क्षेत्रीय कार्यालयाकडून विचारणा होत आहे.

भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत केंद्र शासनाने दिलेले उद्दिष्ट विहित मुदतीत पूर्ण करणे व कामाची निकड लक्षात घेवून योजनेचे टप्प्या-टप्प्याने काम हाती घेवून पूर्ण करणे, पाणी पुरवठा योजनेची आखणी, अंमलबजावणी व तांत्रिक पर्यवेक्षणाच्या कामासाठी कंत्राटी अभियंत्यांकडून काम करून घेण्यास परवानगी देणे, तसेच या कामासाठी जिल्हा परिषद, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण व भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेची मदत घेण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

परिपत्रक :-

प्रस्तावनेत नमूद केलेल्या बाबी विचारात घेवून भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत पाणी पुरवठा योजनेची कामे विहित कालावधीत व गुणवत्तापूर्वक पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सुचना देण्यात येत आहेत.

१) संदर्भाधीन परिपत्रकात नमूद केल्याप्रमाणे, प्रथम पहिल्या टप्प्यातील कामाचे अंदाजपत्रक तयार करून त्यास प्रशासकीय व तांत्रिक मान्यता घेवून काम हाती घ्यावे. पहिला टप्पा यशस्वीरित्या पूर्ण केल्यानंतरच दुसऱ्या टप्प्यातील व त्यानंतर तिसऱ्या टप्प्यातील पाणी साठवण टाकी व वितरणव्यवस्थेचे कामाचे अंदाजपत्रक तयार करून वेगळ्याने प्रशासकीय व तांत्रिक मंजूरी घेवून काम हाती घ्यावे.

२) सदरचे काम अल्पावधीत पूर्ण करावयाचे असल्याने योजनेतील उद्भव विहिरीचे काम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीमार्फत तातडीने हाती घ्यावे. जी तांत्रिक कुशलतेचे कामे आहेत, जसें पाईप पुरवठा, अंधरणे, जोडणी करून चाचणी देणे, पंपिंग मशिनरी उभारणे व पाण्याची टाकी बांधणे इत्यादी कामे खुल्या पध्दतीने स्पर्धात्मक अल्प मुदतीची निविदा काढून हाती घेण्यात यावीत. त्याशिवाय मजूर सहकारी संस्था व सुशिक्षित बेरोजगार अभियंता यांचेमार्फत प्रचलित नियमाच्या अधिन राहून काम करून घेण्यासही मुभा देण्यात येते.

३) स्रोत विकसीत करण्याचे काम कोणत्याही परिस्थितीमध्ये जून / जुलै अखेर पूर्ण करणे, उर्ध्ववाहिनी / गुरुत्ववाहिनीचे काम नोव्हेंबर / डिसेंबर २००८ अखेरपर्यंत पूर्ण करणे, तसेच गावातील पाणी साठवण व वितरण व्यवस्थेचे काम मार्च २००९ अखेरपर्यंत पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने कामाचे नियोजन व अंमलबजावणीची आखणी करून त्यानुसारच निविदेत कार्यक्रम नमूद करावा.

४) यंदाच्या पावसाळ्यापूर्वी स्रोतांची कामे काही कारणामुळे शक्य नसल्यास, स्रोताचे सर्वेक्षण करून तेथे गरजे प्रमाणे एक किंवा त्यापेक्षा जास्त टैस्ट बोअर्स पावसाळ्यापूर्वी घेऊन, स्रोताची Yield बदल खात्री करून पावसाळ्यानंतर त्वरित स्रोत विकसित करावे. Test बोअर्स हे सर्वेक्षणाचा भाग म्हणून ग्राह्य धरण्यात यावे व त्याकरिता भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडून उद्भव प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यावर त्या ठिकाणी ट्रायल बोअरचे काम जिल्हा परिषदेमधील उप अभियंता (यांत्रिक) मार्फत तातडीने घ्यावे. या कामा करिता अंदाजपत्रक तयार करण्यासाठीच्या २ टक्के रक्कमेतून निधी उपलब्ध करून द्यावा.

५) नविन हाती घ्यावयाच्या पाणी पुरवठा योजनेची आखणी, अंदाजपत्रक तयार करणे, अंमलबजावणी करणे, तसेच तांत्रिक पर्यवेक्षण करून कामाची गुणवत्ता राखणे, तसेच झालेल्या कामाचे वेळोवेळी मूल्यमापन करून लेखेजोखे तयार करणे इत्यादी कामासाठी ग्रामसभेच्या मान्यतेने जिल्हा परिषद, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यापैकी कोणत्याही एका यंत्रणेची "तांत्रिक सल्लागार" म्हणून निवड करण्याची मुभा राहिल. अशावेळी योजनेचे अंदाजपत्रक तयार करणे, तांत्रिक पर्यवेक्षण करणे व प्रशासकीय खर्चासाठी योजनेच्या किंमतीच्या २ टक्के, ५ टक्के व २ टक्के अनुक्रमे रक्कम जिल्हा परिषदेकडे राखून ठेवून "तांत्रिक सल्लागार" म्हणून निवड केलेल्या यंत्रणेला परस्पर देण्यात यावी. जिल्हा परिषद तांत्रिक सल्लागाराचे काम पहात असल्यास सर्वेक्षणासाठी वाहन व इंधनावरील खर्च या रक्कमेतून भागवावा.

६) येथे विशेषत्वाने खुलासा करण्यात येतो की, योजनेचे अंदाजपत्रक तयार करणे व तांत्रिक पर्यवेक्षणाचे काम जिल्हयातील निवडसूची वरील खाजगी तांत्रिक सल्लागार अथवा इतर संस्थांकडून करून घेण्यास ग्रामसभेस प्रचलित पध्दतीनुसार मुभा राहणार आहे.

७) योजनेच्या तांत्रिक पर्यवेक्षणाचे काम जिल्हा परिषदेमार्फत हाती घ्यावयाचे असल्यास, कनिष्ठ अभियंता / शाखा अभियंत्याची रिक्त पदे त्वरित भरणे आवश्यक आहे. सदरची रिक्त पदे त्वरित भरणेबाबत महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला यापूर्वीच कळविण्यात आले आहे परंतु ती पदे भरण्यास अडचणी येत असल्यास कंत्राटी पध्दतीने तांत्रिक कामे घेण्यास जिल्हा परिषदेला परवानगी देण्यात येत आहे. यासाठी होणारा खर्च, योजना तयार करणे, तांत्रिक पर्यवेक्षण व प्रशासकीय खर्चापोटीच्या तरतूदीमधून भागवावा. कंत्राट पध्दतीने अभियंते लावताना सेवा निवृत्त अभियंते यांना प्राधान्य देता येईल. इतर अभियंत्यांना काम देण्याकरीता त्यांना पाणी पुरवठा योजनेतील कामाचा किमान ३ वर्षांचा अनुभव असावा.

८) सद्यःस्थितीत बांधकामाच्या साहित्यातील, जसे सिमेंट, स्टिल व पाईपचे दर मोठ्या प्रमाणात वाढले असून योजनेच्या मूळ मंजूर किंमतीमध्ये कामे पूर्ण करण्यास अडचणी येत आहेत. त्यामुळे योजनेचे सुधारीत अंदाजपत्रक तयार करून शासनास मंजूरीसाठी सादर करण्यात येत आहेत. मूळ मंजूर योजनेच्या १५ टक्के पर्यंतच्या वाढीव खर्चाच्या अंदाजपत्रकास सुधारीत प्रशासकीय मंजूरी देण्याचे अधिकार या विभागाच्या शासन निर्णय क्रमांक ग्रापापु-१००७/प्र.क्र. २४३/ पापु-०७, दिनांक ०४ फेब्रुवारी २००८ अन्वये जिल्हा परिषदांना दिले आहेत व त्यापुढील वाढीव खर्चाचे अंदाजपत्रक शासनास सादर करावयाचे आहेत. शासनाच्या प्रचलित आदेशानुसार १५ टक्के वरील वाढीव खर्चाच्या अंदाजपत्रकास नियोजन व वित्त विभागाची मान्यता घेवून सुधारीत प्रशासकीय मान्यता देण्याबाबतची कार्यवाही करण्यात येत असून, कार्यवाही पूर्ण करण्यास काही कालावधी लागणार आहे. भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत दिलेले उद्दिष्ट विहित मुदतीत पूर्ण करावयाचे असल्याने या संदर्भात खालीलप्रमाणे कार्यवाही करावी.

(अ) ज्या पाणी पुरवठा योजनेला प्रशासकीय व तांत्रिक मंजूरी दिली आहे परंतु निविदेची कार्यवाही पूर्ण झाली नसून प्रत्यक्षात कामास सुरुवात झाली नाही अशा योजनेची अंदाजपत्रकीय किंमत फक्त बांधकाम साहित्याच्या भाववाढीमुळे (योजनेच्या संकल्पनात व व्याप्ती मध्ये बदल/वाढ नसल्यास) वाढणार असल्यास अशा योजनेचे सुधारीत अंदाजपत्रक नविन दरसूचीनुसार

करुन त्यास पुनःश्च प्रशासकीय मंजूरी ग्रामसभेने / जिल्हा परिषदेने द्यावी व त्यास सुधारीत तांत्रिक मान्यता घ्यावी. अशावेळी मूळ प्रशासकीय/ तांत्रिक मंजूरीचे आदेश रद्द करण्यात यावेत.

(ब) ज्या योजनेची कामे प्रगतीपथावर आहेत परंतू बांधकाम साहित्याचे दरात भाववाढ झाल्याने मूळ मंजूर किंमतीमध्ये योजनेचे काम पूर्ण करण्यास अडचणी येत आहेत, अशा योजनेमधील जी कामे पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीमार्फत Departmental पध्दतीने हाती घेण्यात येत असून, अद्याप काम हाती घेतले नसल्यास अशा उपांगांची अंदाजपत्रके नविन दरसूचीनुसार तयार करुन १५ टक्के पर्यंतच्या वाढीव खर्चाच्या अंदाजपत्रकास शासन निर्णय ४ फेब्रुवारी २००८ नुसार जिल्हा जल व्यवस्थान व स्वच्छता समितीकडून सुधारीत प्रशासकीय मंजूरी घ्यावी. तत्पूर्वी रितसर सुधारीत प्रशासकीय मंजूरी देण्यापूर्वी वाढीव खर्चाच्या अंदाजपत्रकाची तपासणी जिल्हा परिषदेच्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी, यांनी करुन जिल्हा परिषद अध्यक्षींची परवानगी घेऊन काम हाती घेण्यास परवानगी देण्यात यावी, तदनंतर कार्यान्तर मान्यता द्यावी.

(क) वरीलप्रमाणे नियोजन करुन योजनेचे काम १५ टक्के वाढीव खर्चाच्या मर्यादेपर्यंत पूर्ण होणार नसल्यास, सुधारीत अंदाजपत्रक तयार करुन मंजूरीसाठी शासनास सादर करावे. दरम्यान योजनेतील आवश्यक ती कामे जशी उद्भव विहिर, उर्ध्ववाहिनी व पंपिंग मशिनरी इत्यादीची कामे पूर्ण करुन गावापर्यंत पाणी आणण्याची कार्यवाही पूर्ण करावी.

९) भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत राज्यातील शाळा/ अंगणवाड्यांमधील पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्नही सप्टेंबर २००८ पर्यंत पूर्णपणे हाताळावयाचा आहे. सदर कामासाठी प्रत्येक शाळा/ अंगणवाडीसाठी रु. ३०,०००/- पर्यंत खर्चाची मर्यादा आहे. परंतू काही विशिष्ट परिस्थितीत जास्तीत जास्त ६०,०००/- पर्यंत खर्च करण्याची परवानगी देण्यात येत आहे. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, यांनी या वाढीव खर्चाला कार्यकारी अभियंता, यांच्या शिफारशीच्या आधारे मान्यता द्यावी.

१०) वरील मार्गदर्शक सुचना भारत निर्माण कार्यक्रमांतर्गत हाती घेतलेल्या व हाती घ्यावयाच्या योजनांसाठी लागू राहणार असून, त्यातील तरतूदी मार्च २००९ पर्यंत अंमलात राहतील.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संगणक संकेतांक २००८०५२२१७४३५७००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचा आदेशानुसार व नावाने

(श्री. श्री. घोलेप)

कार्यासन अधिकारी महाराष्ट्र शासन

प्रत :

मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांचे खाजगी सचिव

मा. राज्यमंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांचे खाजगी सचिव

विभागीय आयुक्त (सर्व)

सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई
संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे

सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद,
सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी,

सर्व अधीक्षक अभियंता तथा कार्यक्रम समन्वय अधिकारी, भारत निर्माण कक्ष (सर्व विभाग)

सर्व अधीक्षक अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

सर्व कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद,

महालेखापाल, महाराष्ट्र-१ मुंबई (लेखा परीक्षा/ लेखा व अनुज्ञेयता)

महालेखापाल, महाराष्ट्र-२ नागपूर (लेखा परीक्षा/ लेखा व अनुज्ञेयता)

मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, नवी मुंबई

उप-मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, नाशिक, पुणे, औरंगाबाद/ अमरावती व नागपूर

सर्व प्रादेशिक उप-संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा

सर्व प्रादेशिक मुख्य अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

सर्व जिल्हा वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा

सर्व कार्यकारी अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

सर्व गट विकास अधिकारी, पंचायत समिती

नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई

वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई

ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई

मंत्रालयातील इतर सर्व विभाग

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील सर्व पर्यवेक्षीय अधिकारी व कार्यासने

निवड नस्ती, कार्यासन क्रमांक पापु-०७